

La documentació Salas i Isern, pròpia dels Srs. Joan de la Creu Cuadrada i Gallifa i Conxita Salas i Isern recentment donada al Museu Arxiu comprèn escrits i treballs diversos del Sr. Ramon Salas i Oliveras. Entre ells destaca el titulat «La ciutat en el record», descripció a partir de visions o imatges del Mataró d'inicis de l'actual segle, en la línia de l'estudi publicat amb el títol *Quan jo era noi*.

Molt possiblement «La ciutat en el record» va ésser escrit a l'entorn de 1970.

Avui, a manera d'homenatge al Sr. Ramon Salas, tipògraf d'ofici, de pensament tradicionalista, persona de saber enciclopèdic, erudit i estudiós, iniciem la transcripció dels primers capítols del treball, transcripció que continuarem periòdicament, i que segueix en tot el text original, tot i que hi hem afegit notes per a facilitar la comprensió.

LA CIUTAT EN EL RECORD (I)

PETIT EXORDI.

Quan una persona va posant anys, generalment es complau en recordar homes i coses de la seva infància i joventut. Aquest record moltes vegades podríem anomenar-lo introspectiu, això és, que no es manifesta de cap manera; altres voltes es fa patent en converses sostingudes amb persones d'edat igual o aproximada a la de qui parla, més que no pas parlant amb gent jove, que avui no acostuma a sentir gaire interès per allò que conceptua com a antigalles i anacronismes; i també es dóna el cas, sortosament, que hi ha qui fa memòria de costums i fets passats, per mitjà de la lletra impresa, ja sia des d'un full periòdic o bé des de les planes d'un llibre.

Nosaltres, gràcies a Déu, tenim anys i memòria, i, conversant amb amics, han estat diverses les ocasions en què se'ns ha demanat que procuréssim de deixar en lletres de motlle impressions nostres i recordances que puguin donar testimoni de certs detalls que solament queden recollits per això que podríem dir-ne la petita història.

Volent complaure el prec que deixem apuntat, i aspirant també a satisfer un pregon desig nostre, anem a intentar de donar una ullada retrospectiva a persones i coses que han estat «vistes» per nosaltres.

A la nostra terra tenim la sort de comptar amb una plèiade d'escriptors que a través dels

temps han donat fe d'una vida passada, amb els seus homes, successos i costums. Els noms de Coloreu, Vidal i Valenciano, Cornet i Mas, Roure, Nadal i altres, pel que respecta a la capital del Principat, i els de Corominas, Collell, Rahola i molts més, pel que fa referència a ciutats i viles de Catalunya, són ben bé prou coneguts perquè ens calgui remarcar el seu valor literari i el que podem anomenar testifical.

De cap manera tenim la pretensió que el nostre nom pugui posar-se al costat dels esmentats i de molts altres que han historiat la vida d'homes i pobles en aquest sentit gairebé anecdòtic. La nostra tasca queda circumscrita a deixar constància de com era Mataró a finals del segle XIX i a les primeries de l'actual, i amb aquesta finalitat dividirem aquest treball en diversos capítols, potser faltats de certa concordança, per mitjà dels quals puguï apreciar-se el contrast entre la ciutat d'aquells dies i la d'avui, sobretot en els aspectes urbà i de costums.

EL PERÍMETRE DE LA CIUTAT.

En referir-nos a la que podríem dir-ne ciutat material, o sia el conjunt d'edificis que formaven la població a les darreries del segle passat, i a fi que la generació actual pugui fer-se perfecte càrrec de l'extensió que llavors tenia Mataró, creiem que serà convenient d'assenyalar els llocs pels quals

Visió de Mataró a inicis de l'actual segle, des del turó del saltant de can Boada. Com es pot veure, no era oberta la ronda en el tram Camí de la Geganta (1910?). Postal Fergui. MASMM. Arxiu d'imatges.

es passava de la part urbana als afores, així com també de remarcar alguns espais de terra de conreu que quedaven dins del conjunt de la població.

El carrer de l'Havana, que des de fa alguns anys es troba integrant l'anomenat Camí Ral, era el que donava sortida, cap al cantó d'Arenys, a la carretera general que va de Madrid a La Jonquera, i que, de fet, travessava la ciutat convertida en els carrers que portaven, a més del referit anteriorment, els noms del Ravalet, Camí-ral, Tras Santa Anna, la Rambla, la Mercè (anomenat també Cases Noves) i Clavé, que donava sortida als afores per la part de Barcelona. Tornant a l'Havana, hem de dir que en el seu extrem i en la banda del mar hi havia força terra de regadiu pertanyent a les sènies del Lleó i de can Sala. Una paret de poca alçària, que s'ha conservat fins no fa molts anys, permetia, per aquells indrets, veure el pas del tren i la mar. Més cap ençà hi havia algunes altres sènies, cal Pare Etern i la casa Cassa, que tenien les feixes ocupant la part del darrera de les cases fins a la via del tren. En la part superior del carrer també hi havia una altra casa de camp, can Peric, la qual tenia la seva entrada per una mena de túnel, que encara subsisteix¹. Darrera dels habitatges de la part superior d'aquest carrer, tot era terra de regadiu o vinyar.

Seguint per aquest costat de la ciutat, i fent com una circumval·lació, direm que el carrer de Sant Ramon s'acabava una mica més enllà del carrer del Prat amb una pujada, al capdamunt de la qual hi havia un pas fronter que conduïa a uns terrenys plantats de vinya, i un barri pel qual s'entrava a una casa de camp coneguda per can Joanet del Correu. A la banda esquerra del final del carrer, que en un bon tros no tenia cases, sinó unes alteroses feixes de conreu pertanyents a can Parés, una sènia de molta anomenada, s'hi trobava un

camí que menava a la referida casa i també al Puerto Rico vell, una mena de suburbi on hi havia, a cada costat del camí, unes poques casetes de reduïdes dimensions, amb hortets al seu davant, separats per encanyissats, amb galliners i conillers, i amb aviram corrent pel defora.

Més amunt, i abans de trobar el passeig de Puerto Rico, que més tard va ésser de Prat de la Riba i posteriorment de la Primera Bandera de Falange de Catalunya², cal fer esment que l'antiga fàbrica Bonet, més tard Minguell, i moltes cases del carrer de Sant Bonaventura, al seu darrera hi tenien terres de conreu, ja que no existien encara els carrers de Puigblanc, Creus i Quintana. La sènia de can Patalè, que es trobava adossada a l'antic Forn del Vidre, ocupava els terrenys damunt dels quals després s'edificarien les cases.

Arribant al passeig de Puerto Rico, s'ha de tenir present que solament era obert fins al carrer de Moreto, i que aquest carrer només existia des d'aquest passeig fins al carrer de Fortuny. A la part baixa de la continuació del passeig hi havia la sènia de can Tossa, més enllà de la qual es trobava una vella portalada en el dintell de la qual, de forma triangular, s'hi veïen acumulades un munt de pedretes tirades pels bordegassos del barri i altres d'aquells que s'arreglaven per a fer el pillet, com se'n deia llavors. Aquest portal conduïa al Puerto Rico vell, del qual ja hem parlat en referir-nos a la seva entrada per la part sud, o sia pel camí de can Parés.

Veï d'aquest nucli de casetes era el tint de can Vinardell, que amb les consegüents ampliacions és avui la tintoreria Marot. A continuació, i al davant, tot era vinyar, ja que no existien ni la fàbrica Gassol, ni l'Escorxador. El camí arribava fins a la riera de Sant Simó, per a continuar després cap a les Cinc Sènies.

El camí dels Caputxins o del Cementiri a l'entorn de l'any 1920. A l'esquerra s'observen els edificis de la Fundació Cabanellas. A la dreta, tocant les parets de les Caputxines, s'hi veu el camp de futbol de l'Illuro, més al fons Valldemia. Postal S. Carreras. Col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

els carros dels comparets que tenien vinyes per aquells verals. En el seu trajecte hi havia dos o tres bancs per a reposar i prendre-hi el sol. Aquests bancs no eren altra cosa que una massa d'obra, sense el més petit detall ornamental.

Al capdamunt del Rierot ja es trobava terra de conreu. A l'esquerra hi havia el Camifondo i, tocant a l'última casa d'aquest carrer, un pas de carro molt just portava a les dues cases de camp que formaven el que es deia la Morberia, nom que recordava que aquell paratge havia servit de cementiri en l'època del còlera morbo que tants estralls va fer a Mataró. A la dreta, començava el camí de Mata, que més tard passà a ésser un tram de la carretera que de Cornellà va a Fogars de Tordera. Aquest camí, posteriorment convertit en carrer, tenia poques cases, les quals feien cantonada, i res més. Més enllà, a la dreta, hi havia la sènia de can Matas, molt coneguda per cal Tio, i a l'altra banda, durant un temps, hi hagué un forn de vidre.

Enfront del Rierot, i ombrejat per corpulents plàtans, naixia el camí de Rocafonda, que menava a la riera de Sant Simó o de Valldeix, i que era el pas obligat per anar a aquest veïnat. No gaire lluny del seu inici, a la seva esquerra, es trobava l'anomenat torrent del Pecat, un camí xaragallós i abrupte, al nom del qual, en aquell temps, algunes persones pretenien de donar versions explicatives, que tant podien ésser filles d'una veritat històrica, com d'una esglaiadora llegenda. Aquest camí o torrent, fent diverses giragonses, menava fins al camí dels Caputxins cap a la part superior del cementiri.

L'Esplanada, amb el convent de les Caputxines, eren l'extrem de la ciutat per aquell indret. L'edifici de les Germanetes dels Pobres, aixecat uns quaranta o cinquanta anys abans³, es trobava ben bé fora-ciutat. Darrera mateix del convent de les Caputxines tot era vinyar. El camí anomenat dels Caputxins, per on s'anava al cementiri, camí natural que conduïa a l'antic convent dels Caputxins, abandonat el 1835 i després convertit en cementiri, tenia l'amplada justa per a passar-hi el cotxe dels morts o

En el referit carrer de les Monges es produïa una doble bifurcació. Un pas estret, propi solament per a persones, anava des de l'esmentat carrer al d'Argüelles, vorejant uns terrenys d'alt nivell, amb les feixes de conreu de ca l'Hermós, casa molt coneguda, adossada a les tàpies del col·legi de Valldemia. Les feixes de ca l'Hermós feien cantonada amb el carrer de Mossèn Albes, avui de Mossèn Fornells, que, més que carrer, semblava un rieral, en la part dreta del qual, també en terreny alterós, hi havia, i encara hi és avui⁴, la terra i la casa de can Dori, que en aquells dies ja llunyans, a més de casa de camp, era també famosa vaqueria. Aquest carrer o rieral, en la seva part superior empalmava amb la riera de Cirera pel darrera de les parets de l'antic col·legi de Catalunya, que des de feia molts anys portava el nom del seu fundador, D. Ermengol Coll de Valldemia.

Seguint la norma que ens hem imposat per a determinar el contorn que tenia la part urbana de la ciutat en els dies de la nostra infància, o sia en els últims anys del passat segle i primeries de l'actual, anotarem que la Riera finalitzava a l'indret de la confluència de les muralles dels Genovesos amb la de la Presó; fins i tot pot dir-se que tocava amb els afores de la població, ja que al final de la referida via ciutadana, que en certa manera quedava tancada per l'antic Cuartel, hi havia una pujada empedrada, apta solament per a vianants, que l'indava per la dreta amb la caserna, i per l'esquerra amb la casa senyorial del senyor Don Rafael de Foxà i de Vidal, un aristòcrata que lluía masclat o perilla, com alguns altres homes d'aquells dies, romanalles de passades èpoques. El comú dels mataronins coneixia aquell senyor com el marquès de Foxà, si bé creiem que, encara que posseïa títols de noblesa, no gaudia d'aquest marquesat. Era una personalitat. Era una personalitat destacada dins del carlisme de la ciutat,

La casa Foxà, entrant en l'espai que ocupa actualment la Riera.

A la dreta, els edificis de l'Ateneu.

La caserna o «cuartel» ja s'havia enderrocat (1905?). La imatge representa el pas dels Tres Tombs. Fotografia Spà Salarich. MASMM. Arxiu d'Imatges.

però, això sí, capitanejant una constant escissió de tipus local, puix havia establert un centre polític per al seu «ús particular».

Continuant amb la descripció dels llocs per on es sortia de la ciutat als afores, constatem que la referida pujada del Cuartel donava sortida a la riera de Cirera, gairebé al davant de l'edifici de la Presó, que havia estat construït l'any 1863, i que va ésser la primera d'Espanya construïda amb sistema cel·lular. Enfront d'ella, a l'altra banda de la Riera, en l'espai que des de l'any 1908 ocupa el Círcol Catòlic, existia un camp que havia format part de la desapareguda sènia dels Genovesos, i que estava mig encerclat per una tàpia no gaire alta. En el susdit camp havíem vist alguns conreus, i després, en quedar convertit en una mena de prat, ramats de bens i cabres que hi pasturaven; més tard es va convertir en abocador, on les carretes dels transportistes dels mestres de cases anaven a tirar desferres a fi d'anivellar el terreny amb vistes a la seva futura urbanització. A la mateixa mà, a continuació, hi havia els patis del col·legi de Valldemia, que estaven separats de la riera, en tota la seva llargada, per un marge molt alt, cobert de bardissa, amb grosses atzavares o penques, com aquí la gent les anomena, i poblat d'altíssims lledoners. Llevat de dos barris de ferro, un enfront de l'edifici per a pas de les persones, i l'altre per als carruatges, al capdavant dels patis, no hi havia cap mena de tàpia.

A la part esquerra de la riera, i a continuació de l'edifici de la Presó, hi havia un llenç de paret amb una portalada que algunes vegades era d'entrada o, més correntment, de sortida del teatre Euterpe, amb una taquilla a cada costat. A continuació venia la tàpia de l'hort i les parets de la casa que feia cantonada al carrer de Masevà, amb l'entrada del referit carrer i, com és natural, les parets i la tàpia corresponents a la casa de la part de dalt. Empalmant amb aquesta seguia la

paret de tanca de la sènia de can Jordi, masia d'un aspecte molt característic, amb l'altíssim eucalip-tus que tenia davant de la casa i la munió de palls que hi havia a l'entorn de la seva grandiosa era, on en l'època de batre el blat molts matar-nins anaven a presenciar com, estimulats pel petar de les xurriaques, dos o tres cavalls trotaven damunt de les garbes desfetes i esteses, contemplant a la vegada les altres feines pròpies de la collita del gra. Dins de la tanca de can Jordi, que arribava fins a trobar-se amb la de la sènia-vaqueria de can Jeroni, hi havia un gran safareig en el qual anaven a rentar moltes veïnes d'aquells encontorns. La casa últimament referida feia cantonada amb el camí de la Geganta, al qual serà convenient de dedicar-hi un paràgraf a part.

Seguint el curs d'aquesta mena de circumval·lació per la ciutat d'aquells dies ja llunyans, iniciada, com s'ha dit, a fi de poder donar una visió del seu perímetre urbà, tan diferent de l'actual, direm que l'anomenat camí de la Geganta anava des del paratge al qual ens hem referit anteriorment fins a empalmar amb la carretera d'Argentona, en el lloc on més tard va haver-hi, com encara avui dia, la

El col·legi de Valldemia i el marge de la riera de Cirera (1900?). Fotografia col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Can Jordi, a la riera de Cirera, davant de Valldemia, en línia de l'actual carrer del Carme, en el moment de la urbanització de la riera (1925?). Fotografia Mn. Joan Colomer - Col·lecció Parés de Mataró. MASMM. Arxiu d'Imatges.

El carrer de la Cooperativa, continuació del d'Iluro, molt poc urbanitzat encara, amb les fàbriques de la seva part esquerra –La Cooperativa Obrera i la casa Escubós o Les feixes– constituïa l'acabament d'aquesta mena de cèrcol que ens hem imaginat per a donar una idea de la superfície edificada de Mataró a finals del segle XIX i principis del XX.

confluència de les dites rutes amb la ronda d'en Prim i el carrer d'Isern. Donaven al dit camí de la Geganta, a partir de la riera de Cirera, els carrers del Parc, Guifré i Sant Isidor, amb la particularitat que els dos anomenats últimament tenien encara en la seva part superior molts cossos per a edificar. Els actuals carrers de Viriatos i Garcilaso⁵ no existien, i varen trigar molt a convertir-se en realitat, ocupant moltes feixes pertanyents a les hores de can Bergada i de cal Bufó.

Més cap ençà del lloc on empalmava el carrer d'Isern amb la carretera d'Argentona, pot dir-se que constituïa límit de la ciutat el carrer de Tantuan, ja que la incipient ronda d'en Prim era encara solament un lloc de pas per a vianants i carruatges. Anant cap avall d'aquest carrer, i entrant ja en el d'Iluro, hi havia l'horta de la Quintana, que tenia la terra de conreu tocant a la de can Gallart, desapareguda més tard en obrir-se la ronda d'Alfons XII. Totes les cases de la banda de ponent del carrer d'Iluro tenien les feixes de les cases de camp tocant a les tàpies dels seus horts. El convent de la Providència, per tant, estava situat extramurs, encara que tingués, com avui, portes a l'esmentat carrer i al de Llauder.

Inici de la ronda de Prim (1905?). Postal Fototípic Thomàs, edició Abadal. Col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Abans de tancar aquest capítol, no serà de més fer notar que dins del clos de la ciutat existien també terres no edificades, com les sènies de can Mix, al carrer de Sant Pere, i cal Maonenc, que tenia l'entrada en plena Rambla per un pas en forma de túnel, semblant al que hi havia un poc més enllà, desaparegut en obrir-se el carrer de Lepanto, i que era camí obligat per anar a la fàbrica Arenas, o sia al Vapor Nou.

CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ URBANA.

En els dies de la nostra infància, els carrers de Mataró donaven a la ciutat un aspecte ben diferent del que té en l'actualitat. Gairebé cap d'ells estava empedrat, i molts ni tan sols engravats. Això feia que en temps de pluges quedessin plens de fang, sobretot on les roderes dels carros eren profundes. En aquests llocs, les potes dels cavalls aixecaven esquitxos de llot, que embrutaven les voreres i les robes i el calçat dels vianants, fent que moltes vegades les dones es veiessin obligades a ficar-se en alguna entrada, i ajustar un poc les portes, per a conservar nets els baixos de les faldilles. Contràriament, en temps d'estiu, molts carrers estaven coberts de pols, cosa que en dies de vent constituïa un veritable problema tant per als qui anaven pel carrer com per a la netedat de l'interior dels habitatges.

En aquell temps, de les teulades de les cases eixien cap enfora els canals de desguàs, que deixaven caure

Visió de la plaça de Santa Anna, amb la llissa, a la dreta (1900?).
Fotografia Josep Vinardell. MASMM, Arxiu d'Imatges.

l'aigua a les voreres, amb més o menys violència segons l'alçada de l'edifici, obligant els vianants, inclosos els qui portaven paraigua, a fer algunes giragonses per esquivar els raigs.

Més cap ençà del temps, en lloc de mullar el cap de les persones, els canals varen mullar-los els peus, ja que va ésser obligat de col·locar baixants que les fessin arribar just a la vorera, llançant-hi l'aigua damunt.

En descriure l'aspecte que llavors ofería la ciutat, cal posar de relleu com eren alguns carrers. Per exemple, l'aigua de la riera de Cirera, recordem que no existia el desviament, baixava per la Muralla de la Presó, la del Tigre i la de Sant Llorenç fins a desembocar a la plaça de Santa Anna, la qual pot dir-se que quedava partida per les rierades, després seguia cap avall i vorejava el passeig central de la Rambla entrant, al final d'aquesta, en l'anomenat rec del Molí, que començava amb una gran obertura que hi havia sota una enlaidada vorera existent al final de la pròpia Rambla. El Rec del Molí era una claveguera a la qual s'accedia per un pendent pedregós i la seva entrada estava tapada per una mena de porta de fusta, adherida a l'obra per la part superior, però que permetia un moviment oscil·lant per a donar pas a les rierades. En certes ocasions, els vianants veien com les rates sortien d'aquella mena d'antre, on algunes vegades es ficaven els vailets als quals agradava de pillardejar i, com sia que una persona només podia entrar-hi ajupida, feien allò que se'n diu «de les seves».

En el curs que acabem de seguir damunt del paper, ens cal indicar l'existència de les llisses, amb les corresponents portes per a ésser tancades en dies de rierada. La primera llissa amb porta era al capdamunt de la pujada del «cuartel», i tancava el pas entre la seva paret i la de la casa del senyor de Foxà. Més avall hi havia les quatre llisses i les dues portes corresponents a l'en-

Aiguat a la plaça de Santa Anna.
Es pot observar que la llissa desvia l'aigua que baixa per la muralla de Sant Llorenç (1905?).
Fotografia Spà Salarich. MASMM. Arxiu d'Imatges.

creuament de la muralla amb el carrer d'Argentona. L'entrada al carrer d'Amàlia tenia també llisses i porta. A continuació venien les llisses i les portes de l'encreuament amb el carrer de Sant Josep. En arribar a la plaça de Santa Anna, hi havia una llissa llarga i un xic corbada, ja que servia només per a donar direcció o desviar les aigües. Tampoc no podem deixar de consignar que, en dies de pluja torrencial, l'aigua afluïa també, en forma de rierada, a la plaça de Santa Anna des del carrer de Santa Teresa, que la rebia del de Sant Rafel, dit vulgarment «del Torrent»⁶, per desembocar en aquest carrer, a través del de Sant Isidor, l'anomenat torrent d'en Tets o de la Pólvora.

Després de referir-nos al pas per l'interior de la ciutat de les aigües de les vessants de la riera de Cirera i del Torrent, volem també esmentar el curs que feien les que baixaven Rierot avall, pels carrers de Sant Bonaventura, de l'Hospital i de Sant Pere, fins al mar. Totes les famílies que vivien en aquests carrers, en dies de mal temps, havien de

preparar el que es deia «la mitja porta», a fi d'engalzar-la en el portal de les seves cases, perquè la rierada no els inundés les plantes baixes. Aquesta previsió també era obligada per als habitants de les muralles i per als de tots els altres carrers per on baixava corrent d'aigua⁷.

A l'encreuament d'alguns carrers, es posaven passeres de fusta, força àmplies, per a poder travessar d'una vorera a l'altra. Més endavant, aquestes passeres varen ésser substituïdes per altres de pedra, encastades a terra i assegurades amb obra, separades les unes de les altres, a fi que els carruatges poguessin passar-hi, però a una distància convenient per a la passa normal d'una persona.

Detall característic del carrer de Sant Bonaventura d'aquell temps era el que es deia «l'acera alta», una vorera que començava de manera normal a la fi de la baixada d'en Massot, i que prenia una altura considerable fins arribar al carrer de la Coma, on el pendent amb què aquest acabava feia

Visió de la plaça de Santa Anna i la Rambla, amb les dues fileres de plàtans. A primer terme, la lliça (1910?). Postal L. Roisin. Col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

que continués a la mateixa alçada fins al davant de l'anomenat cós de can Bonet, on per mitjà d'uns dos o tres graons es baixava de «l'acera alta» a una vorera normal. Aquesta «acera alta» primerament no tenia protecció de cap mena; després s'hi posaren baranes de ferro, i finalment varen desaparèixer aquestes, i la pròpia vorera va deixar d'ésser «alta», per haver-se omplert el

camí ensotat per on passaven els carruatges.

LA RAMBLA.

Mereix una recordança especial la nostra Rambla clàssica, aquella que va desaparèixer per allà l'any 1925, deixant entre els mataronins com un sentiment d'enyorança. Encara ens sembla veure-la amb el seu passeig central flanquejat per dues fileres de plàtans corpulents i altíssims, que a l'estiu proporcionaven una benefactora ombra; amb els bancs de llistons de fusta, ocupats moltes voltes per gent desvagada, amb els dos quioscos per a la venda de begudes, situats, baixant a mà esquerra, un enfront de la societat recreativa La Constància⁸, d'esquena al rieral, i l'altre a la part nord del passeig, gairebé tocant al quiosc de periòdics que havia establert allà, feia anys, el caixista-tipògraf senyor Fornells.

Baixant Rambla avall, a mà dreta, hi havia pas de carruatges, amb la corresponent vorera davant dels edificis, entre els quals, a diferència d'avui dia, encara hi havia algunes cases particulars, una d'elles la senyorial que fou del patrici Cuyàs i Sampere. Constatem l'existència de can Casabella, un establiment de venda de comestibles que hi havia a la cantonada esquerra del carrer de Santa Marta, que tenia un aspecte ben pobletà, i el cafè El Siglo, on fa anys hi havia instal·lada la societat Sport Mataronés.

La Rambla, el Camí Ral i la creu de Terme (1910?). Donatíu del Sr. Jaume Brullet i Tenas. MASMM. Arxiu d'Imatges.

A la part esquerra del passeig els vehicles passaven per un camí sorrenc, que no era altra cosa que el lloc per on discorrien les aigües quan baixava la rierada, i que més avall limitava amb el paviment engravat que constituïa una part del camí ral.

En aquella època, a l'extrem sud del pati del col·legi de Santa Anna, hi havia un gimnàs cobert, que tocava al cós d'en Saldoni, un carreró curt i ample, constituït per l'existència d'una illa de tres cases, les façanes de les quals donaven a l'esmentat camí ral, davant mateix del carrer de Sant Agustí, i que gaudien del veïnatge de la Creu de Terme, que llavors s'aixecava un poc més cap a la part de Barcelona.

Dues d'aquestes cases a les quals fem referència, eren molt conegudes. Una, can «Noche», el baster, i l'altra, can Salicrú, o sia la «Fonda del Universo». Totes dues tenien un petit portal de sortida pel cantó de la Rambla. El tros del darrera de can «Noche» era el lloc de parada dels cotxes i tartanes d'en Xicu, d'Argentona, que era sogre del baster, els carruatges del qual, junt amb les tartanes d'en Suari, pot dir-se que eren l'únic mitjà de transport de què disposaven els habitants de Mataró i d'Argentona per traslladar-se d'una població a l'altra.

Entre les cases que formaven el costat esquerre de la Rambla hi havia diversos domicilis particulars, un d'ells el del metge senyor Barba, director de l'Hospital; però d'una manera particular ens plau deixar constància aquí de l'Hostal del Brinco, que era també taverna i botiga de queviures, que amb el seu portal rodó i les seves típiques ventalles era ben conegut de tots els carreters que venien de la part d'Arenys amb els carros curulls de verdures destinades al mercat del Born de Barcelona.

Molts vespres el sorral de la Rambla, en tota la seva llargada, quedava ocupat per una renglera de carros, mentre els mossos sopaven a l'interior del referit hostal, en espera de reprendre la marxa, tots junts, cap a Barcelona. En aquell temps, moltes vegades encara sortien lladres a la carretera, i els mossos que menaven els carros s'esperaven per a fer-se costat els uns als altres.

Les persones grans recorden complagudes la Rambla mataronina en els dies de les Santes, quan la banda militar que venia durant la festa major —que durant molts anys va ésser la del regiment d'Albuera—, donava concerts al bell mig del passeig, enfront del banc d'obra, amb respatller de ferro, que hi havia davant mateix del carrer de Santa Marta.

Ramon Salas i Oliveras

NOTES.

1.- El pas de l'Havana a can Peric o a cal Collut avui ja no existeix.

2.- Actualment el nom del carrer és novament Prat de la Riba.

3.- L'edifici de les Germanetes dels Pobres va ésser construït l'any 1876. Actualment incorpora la Fundació Cabanellas.

4.- La casa can Dori va ésser enderrocada durant la dècada dels anys setanta i en el seu lloc es construïren edificis d'habitats.

5.- Avui el carrer de Viriatos s'anomena Emili Cabanes i el de Garcilaso Melcior de Palau.

6.- El Torrent és ara el nom oficial del carrer.

7.- Els veïns del Rierot i del carrer de Sant Bonaventura col·loquen avui, encara, la mitja porta en moments de pluja forta o aigüat.

8.- L'edifici de La Constància després es va convertir en el teatre i el cafè Clavé. El cafè, a finals dels anys cinquanta, va ésser ocupat pel Banc Central. Actualment només es conserva la façana.